

geschreven worden, in onze dagen allicht eenigszins anders zou uitvallen. Bijna niemand zou er thans vrede mee hebben, dat het eigenlijke vraagstuk van den Sabbath geheel onaangeroerd bleef, en er, niet zonder oorzaak op aandringen, dat bij dit gebod, evenals bij de meeste andere, ook hetgeen ons *verboden* wordt, beter tot zijn recht kwame. Ja, we durven wel uitspreken, dat menige vrome in onze dagen, die wat sterk het stuk van den Sabbath drijft, (of, gelijk men eertijds zei, „in den Sabbath wat *precies* is”), zich op dit punt door den Heidelbergischen Catechismus *niet* bevredigd kan gevoelen; en er zich vaak aan moet geërgerd hebben, dat de Heidelberger over wat men het „schenden van den Sabbath” noemt, zoo ganschelijk zwijgt.

Voorop ga hier deswege een kleine poging, om deze mannenbroeders met den Heidelberger te verzoenen. Ze mogen namelijk bedenken, dat al wat uit de dagen der Hervorming tot ons kwam, steeds het stempel draagt van de tegenstelling met Rome. De werkheiligheid had zoo onnoemelijk veel kwaad gesticht. Niet alsof de practijk der deugd ongodzalig, of ook het doen van goede werken ons niet geboden, zou zijn; maar omdat het schier al uitliep op boetedoeningen of het doen van ceremonieele werken, die in zich zelf geen heilig karakter bezitten. Wat zich al meer als „goede werken” op den voorgrond drong, was niet een stil en teeder leven der godsvrucht, maar bestond hoofdzakelijk in het getrouw waarnemen van allerlei kerkelijke plechtigheden, het opbrengen van allerlei kerkelijke offerande en het volbrengen van allerlei kerkelijke penitentiën. En daaronder nu was de ziel verstikt. Onder dien last verdorde het geloofsleven. En het was uit deze onevangelische practijk dat de geestelijke tyrannie der priesters en het bederf der kerkregeering was voortgekomen.

Toen men nu op Luthers voetspoor eindelijk met dit onwezen der kerkelijke werkheiligheid brak, was het zoo vreemd niet, dat men aanvankelijk wel eenigermate in het andere uiterste oversloeg, en althans in sommige kringen wel wat heel overgeestelijk werd. Het sterkst kwam dit uit in de Doopers, die de usantie ten opzichte van den Doop, de Overheid, den Eed, en zooveel meer veranderden, en er ten slotte zelfs toe kwamen, om de autoriteit der Heilige Schrift en de belijdenis van Jezus' geboorte uit het „vleesch en bloed van Maria” aan te tasten. Geheel de *natuurlijke* levensbasis namen deze afgedoolde vromen al meer onder het leven weg. Het moest alles geestelijk worden. En het was in dezen gedachtengang, dat ze ook de practijk van den Sabbath sterk afkeurden. De Sabbath onderhouden was „den dag waarnemen”, een zonde van ongelooft dus, waar Paulus zoo ernstig tegen gewaarschuwd had. Het was nogmaals bukken onder de ceremonieele wet, en daarmee de Roomsche